

STOCKHOLMS STADSMUSEUM

ARKEOLOGISK RAPPORT 2000:9

BECKOMBERGA BY

Arkeologisk utredning

Stockholm

Bromma socken

Beckomberga by

2000

Johanna Karlsson

Produktion: Stockholms stadsmuseum, arkeologiska enheten
Stockholm 2000
ISSN 1403-5138
ISBN 91-85239-33-X

Omslagsbild: Karta från 1829.

INNEHÅLL

1	Inledning	2
2	Bakgrund	3
2.1	Närområdets natur- och kulturmiljö	3
2.2	Kända fornlämningar inom utredningsområdet	4
3	Tidigare undersökningar	5
4	Undersökningsresultat	6
4.1	Det arkivaliska källmaterialet och historiskt kartöverlägg	6
4.2	Fältinventeringen	8
5	Slutsatser och synpunkter	10
5.1	Slutsatser	10
5.2	Synpunkter	12
6	Sammanfattning	12
7	Referenser	13
	Andra källor	13
8	Administrativa uppgifter	13

FIGURER

Fig 1.	Översikt över Bromma med det arkeologiska utredningsområdet markerat. Skala 1:50000.	2
Fig 2.	Fasta kända fornlämningar inom utredningsområdet och närområdet. Skala 1:4 000.	4
Fig 3.	Gravfältskartan över Raä 57 samt ett område öster om det. Upprättad 1944 av H. Hansson och S. Nielsen.	5
Fig 4.	Detalj av karta från 1818 föreställande Beckomberga by. Efter Erixon 1941, s 84	6
Fig 5.	Historiskt kartöverlägg över Beckomberga by. Kartan baserar sig på lantmäterikarta från 1818. Skala 1:10000.	7
Fig 6.	Utdrag ur den ekonomiska kartan från 1953 med kulturlämningar som påträffades vid inventering i juli 2000. Skala ca 1:4 500.	9
Fig 7.	Kartan från 1818 med vägar och byns läge inlagd på en topografisk karta med sjukhusanläggningen	11

BECKOMBERGA BY

Arkeologisk utredning

1 Inledning

Stockholms stadsmuseums arkeologiska enhet har av Länsstyrelsen fått i uppdrag att utföra en arkeologisk utredning över Beckomberga sjukhusområde (Lst 2021-00-20177). Anledningen är att Locum AB har för avsikt att exploatera området.

Utredningens syfte är att klargöra förekomsten av fornlämningar i området. Detta innebär att kända fornlämningar inventeras samt att förekomsten av nya utreds. En mer detaljerad fornlämningskännedom kan fungera som underlag för den planerade exploateringen. Nyfunna kulturlämningar kommer att anmälas till Riksantikvarieämbetets fornminnesregister.

Utredningen omfattar en genomgång av arkivaliska uppgifter, litteraturstudier, en fältinventering, ett historiskt kartöverlägg samt en sammanfattande analys.

Figur 1 visar det område som omfattas av den arkeologiska utredningen.

Fig 1. Översikt över Bromma med det arkeologiska utredningsområdet markerat. Skala 1:50 000. Ur Gröna kartan © Lantmäteriverket Gävle 2000. Medgivande M2000/4260.

2 Bakgrund

2.1 Närområdets natur- och kulturmiljö

Beckomberga är beläget i den NV delen av Bromma socken och gränsar mot Spånga socken. Landskapet utgörs av uppodlade lerjordar med öar av berg som omges av morän. Det högsta impedimentet ligger över 25 m ö h, i övrigt ligger området mellan 15–20 m ö h. I området finns sk de Geer-formationer som är små sten- och blockrika åsryggar som bildats av inlandsisen .

De äldsta fynden från närområdet kommer från Nälsta resp. Råcksta och utgörs av en flintdolk och en mejsel från yngre stenåldern (Björnstad 1955:7). Spåren av människor i denna del av Bromma ökar något under bronsålder genom de rösen, skålgropsstenar (Raä 314, 57) och enstaka fynd som finns. I Stora Ängby har man funnit en holkyxa (Odelberg 1961) och i Sundby ett par armbyglar av brons (SHM inv. nr 22026; Björnstad 1966:15). Rösen som kan dateras till bronsålder finner vi i såväl Flysta (Raä 4) som i Råcksta (Raä 357 Spånga). I Sundby har även rester efter en boplats påträffats (Bondeson 1981). Den framkom under ett gravfält från yngre järnåldern (Raä 315).

I trakten finns den äldre järnåldern framför allt representerad med Råcksta–Beckomberga gravfältet som brukats från och med romersk järnålder. Detta gravfält som grävdes på 1950-talet omfattade 190 anläggningar och gravfynden visar på vida kontakter med omvärlden. I gravarna fanns t ex fynd av importerat glas och guldföremål. Märkligt med platsen är att ingen by eller gård kan knytas till gravfältet. Detta har tolkats som att platsen övergavs i slutet av vendeltid eller vikingatid.

I Sundby finns ytterligare en lämning som daterats till äldre järnålder, det är en stensträng (Raä 228) som delvis är undersökt och borttagen. Fornminnesskyddade stensträngar och andra agrara lämningar är sällsynta i Stockholmsområdet. Stensträngen är ett spår efter järnåldersbygdens markutnyttjande. Ofta har de utestängt boskap från åkermark eller inramat fägor vari man lett boskapen mellan betena och gården (Gren 1997).

Den yngre järnålderns lämningar är mer rikligt förekommande på de omkringliggande platserna. I Eneby finns fyra gravfält bevarade, vilka delvis är undersökta (Raä 47, 52, 53, 54) och i Norra Ängby finns i Björklunds hage ett gravfält med ett 60-tal anläggningar (Raä 62, 104, 103). Ytterligare två gravfält i ”Komötet” (Raä 63, 64) och ett i Karsviks hage (Raä 65) utökar antalet gravanläggningar med ett tjugotal. I Sundby fanns vendeltida (Raä 2) (delvis undersökt) och folkvandringstida (Raä 315) gravfält (undersökt och borttaget). I Råcksta finns ca 10 gravar kvar som daterats till yngre järnålder (Raä 12–16 Spånga), medan ett trettiotal är undersökta och borttagna. Som ovanstående visar är den yngre järnåldern enbart synlig i gravmaterialen. Boplats- och agrara lämningar som daterats till denna tid finns inte.

Utmed vägen som lett mellan Ängby och Räcksta finns en runsten (Raä 72) från 1100-talet bevarad.

2.2 Kända fornlämningar inom utredningsområdet

Inom utredningsområdet finns tre kända fasta fornlämningar. Dessa är fornminnesmärkta och skyddade enligt Kulturminneslagens 2 kapitel. Inventering av dessa utfördes 1980.

Raä 57 – järnåldersgravfält

Raä 55 – ensamliggande grav

Raä 139 – osäker uppgift omstensättning

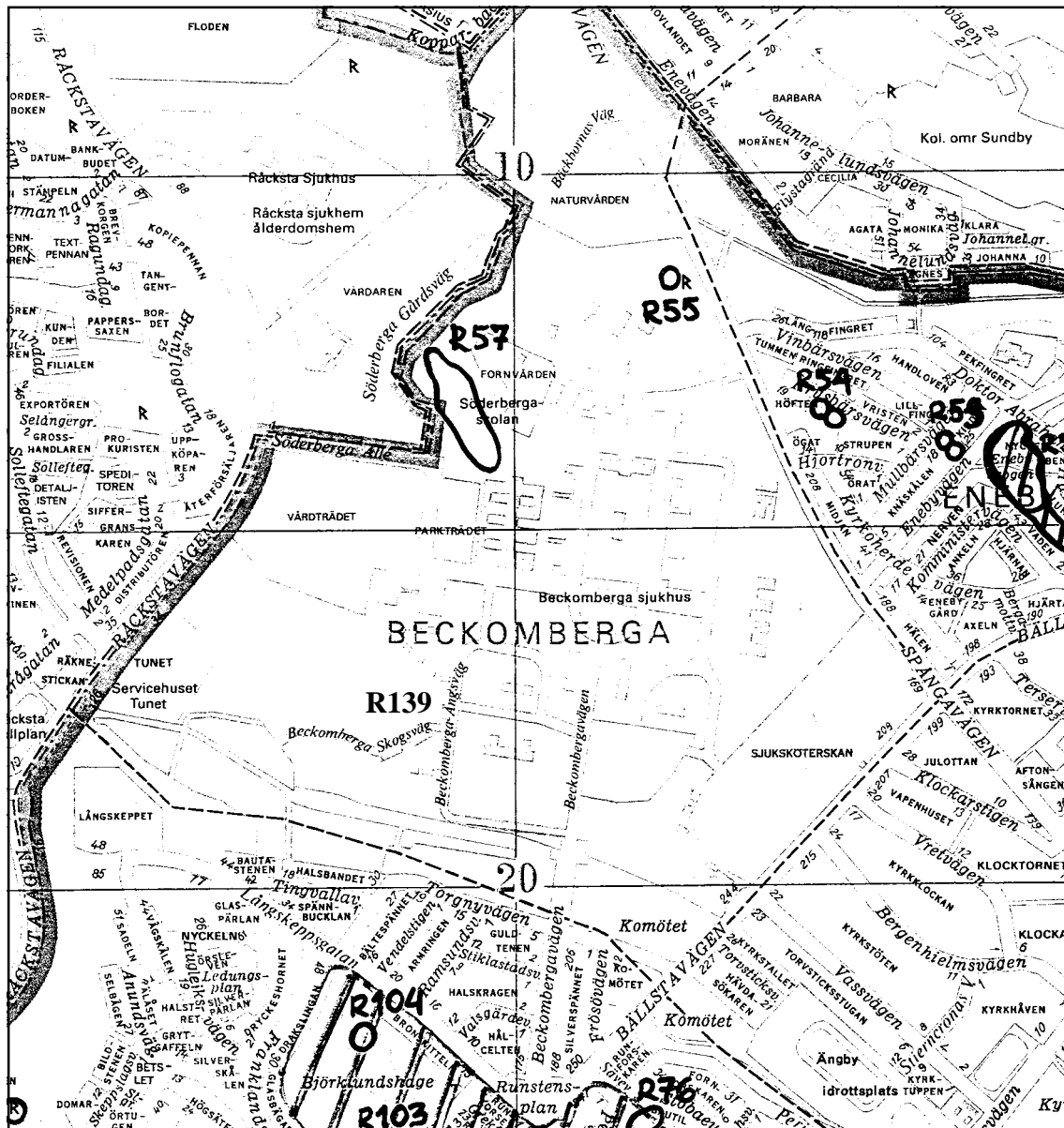

Fig 2. Fasta kända fornlämningar inom utredningsområdet och närområdet. Skala 1:4 000.

3 Tidigare undersökningar

I oktober 1944 upprättades en gravfältskarta över Raä 57 (H. Hansson och S. Nielsen, Stockholms stadsmuseums arkiv). De ovan jord synliga gravarna mättes in och antalet uppgick till ett trettiotal. Lämningarna utgörs av rektangulära och runda stensättningar samt högar och ett par skeppssättningar. Dessutom påträffades ett femtontal anläggningar i ett område öster om berget. Dessa lämningar har tolkats som husgrunder, gravar, ett dike och en brunn.

Vid inventeringen av Stockholm 1980 (som ligger till underlag för fornminnesregistret) har emellertid inte den östra delen nedanför berget markerats som fornlämningsområde.

Fig 3. Gravfältskartan över Raä 57 samt ett område öster om det. Upprättad 1944 av H. Hansson och S. Nielsen, SSM.

4 Undersökningsresultat

4.1 Det arkivaliska källmaterialet och historiskt kartöverlägg

Det äldsta skriftliga omnämnandet av Beckomberga by återgår till 1347 och är då *Bækæneberghæ*. Namnet hänför sig till byns invånare "bäckborna" och innebörden kan uppfattas som "de som bor på bäckbornas berg" (Stahre et al. 1992:493).

Vid medeltidens slut bestod Beckomberga av tre gårdar varav två var skattehemman och ett hemman låg under sockenkyrkan (Dahlbäck 1987:103).

Den äldsta kartan över Beckomberga by är från 1818 och är upprättad i samband med en rågångsförrättning. Kartan visar att byn utgjordes av tre gårdar, Norr-, mellan- och södergården (fig 4).

Ett historiskt kartöverlägg över byn Beckomberga från 1800-talets början visar ägornas omfattning, ägoförhållandena mellan gårdarna och hur markerna har utnyttjats (fig. 5). Hagarna är förlagda till impedimenten som är stenrika och bevuxna med träd. Tre ängar, "Hemängen", "Lillängen" och "Stora ängen" finns i de mer sankna områdena och åkrarna är

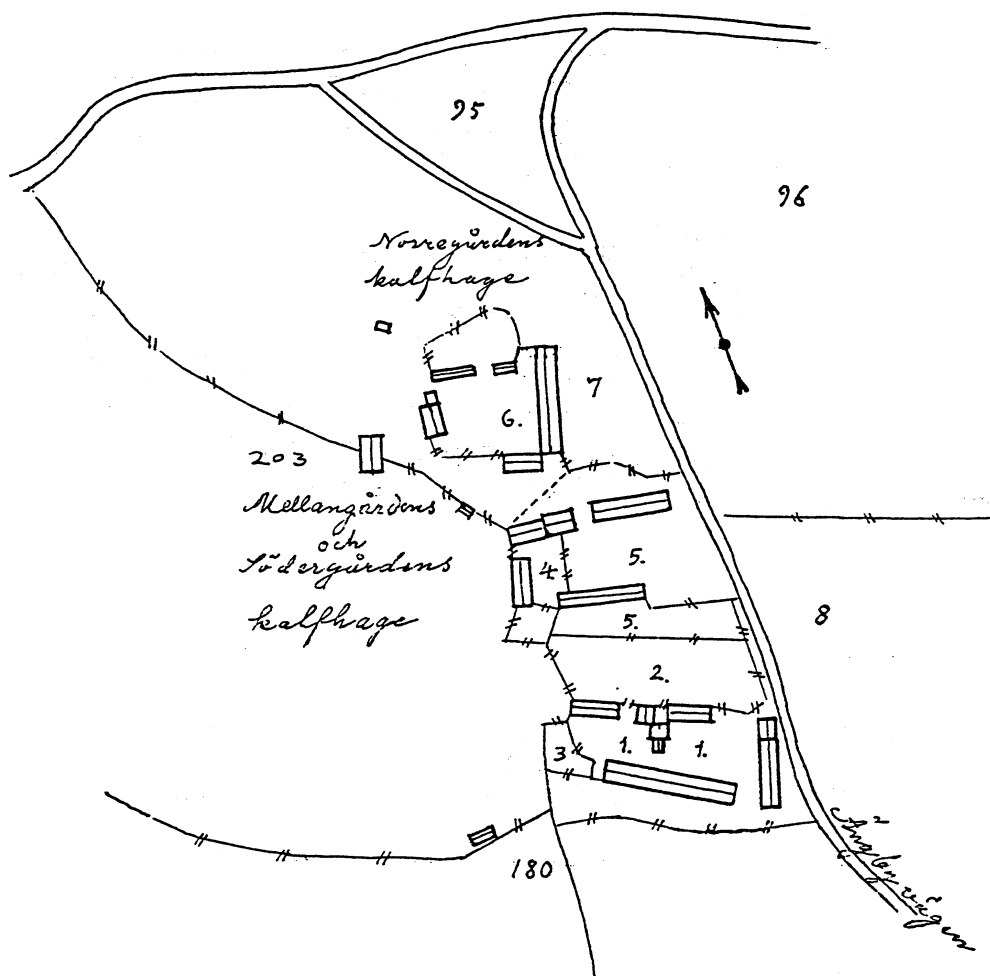

Fig 4. Renritad detalj av karta från 1818 föreställande Beckomberga by. Efter Erixon 1941, s. 84.

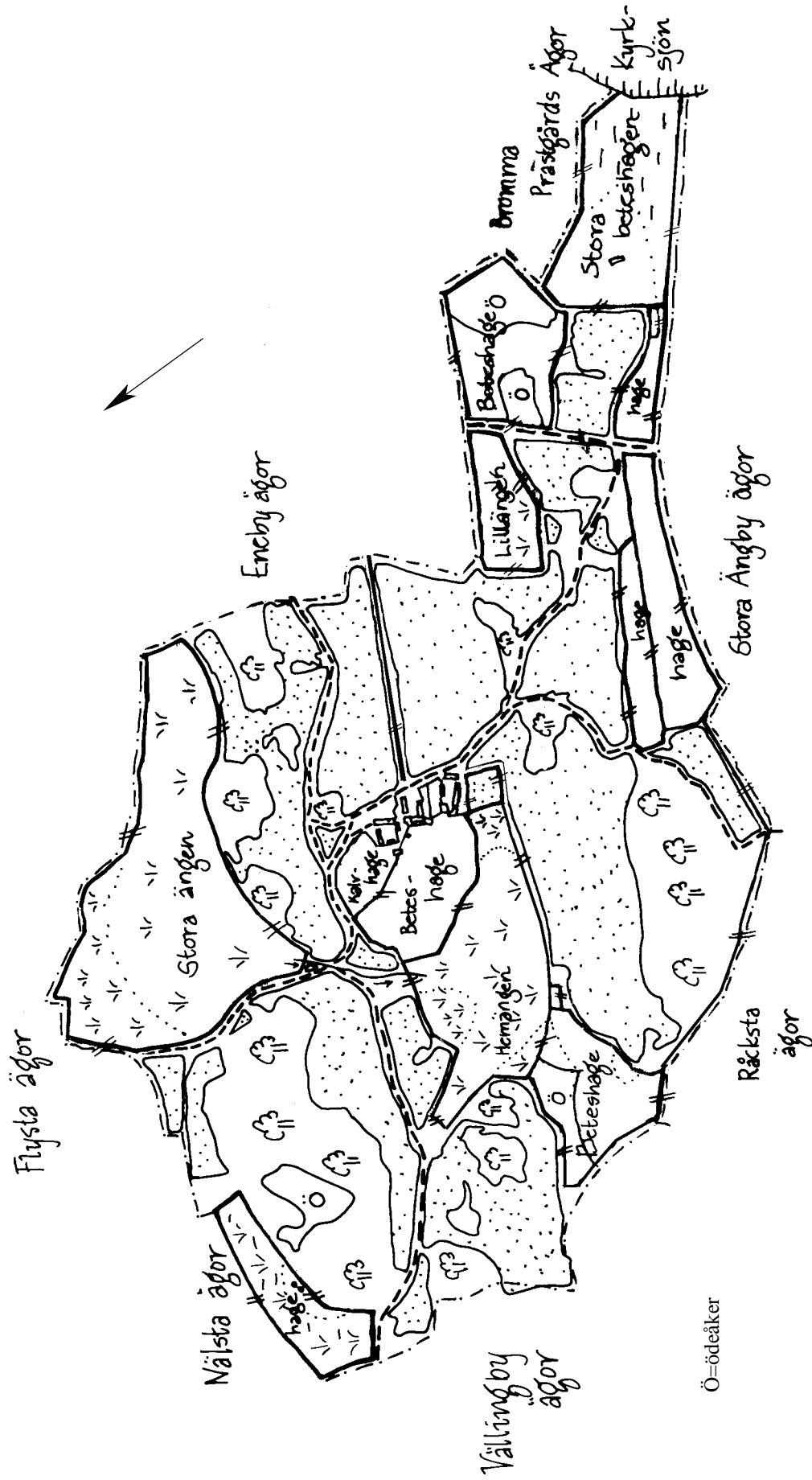

Fig. 5. Historiskt kartöverlägg över Beckomberga by. Kartan baserar sig på lantmäterikarta från 1818. Skala 1:10 000.

insprängda på alla odlingsbara ytor. Några åkrar ligger öde, vilket kan betyda att ett än mer extensivt jordbruk föregått tiden då kartan upprättades. Jorden är endast delad mellan Norrgården och Söder–Mellangården. Någon form av samägande och gemensamt brukande verkar alltså föreligga mellan de sistnämnda gårdarna.

Vägarnas namn talar om vart de har lett. Vi har Vällingbyvägen åt väster, Räcksta- och Stora Ängbyvägen åt söder, Spångavägen åt norr och vägen som lett till Eneby i öster kallas ”stora vägen”. I sydöst fanns även dagens Bällstavägen, men den kallades då Drottningholmsvägen. Bygatans sträckning och vägarnas sammanstrålning i byn talar för att byns medeltida läge överensstämmer med kartans.

4.2 Fältinventeringen

En fältinventering av Beckomberga sjukhusområde företogs i juli 2000. Resultaten av fältinventering på Beckomberga sjukhusområde presenteras nedan. Siffrorna hänvisar till markerade punkter på kartan i fig 6:

1. Raä 57 utgörs av en bergåsrygg med ett trettiotal synliga lämningar. Av dessa kan det konstateras att de på åsryggen högt belägna lämningarna är gravar i form av runda stensättningar. De rektangulära stensättningar framför allt på sydslutningen (anl 21–31) kan däremot antas vara huslämningar. I detta komplex finns även en sk älvkvarnssten.

I den norra delen av gravfältet kunde inte anl 1 och 2 återfinnas. Anläggning 2 som 1944 är markerad som en skeppsättning ska ha legat på den plats där det idag finns ett staket, vilket verkar vara anledningen till att graven inte kunde återfinnas. (Se även fig 3).

Gravformerna tyder på att gravfältet är brukat i yngre järnålder (jfr Hyenstrand 1974:23).

2. Den lägre belägna delen av gravfältet, nordost om Raä 57, visade sig innehålla ett tiotal gravanläggningar samt källarrester från yngre historisk tid. En grav som inte fanns markerad på 1944 års karta påträffades (markerad med ett ”A” i fig 3). Gravarna ska förmodligen dateras till yngre järnålder då det mestadels rör sig om runda stensättningar.

3. En vägsten intill kanten av en parkväg påträffades. Stenen är förmodligen på ursprunglig plats. Den finns markerad på kartan från 1944. Vägstenen är av sandsten, saknar inskription och har måtten, 0,66 x 0,32 x 0,20 m.

4. En sten som kan ha utgjort markering för infart till Norrgården. Stenen är endast 0,25 m hög och står intill ett kastanjetråd.

5. Ett mindre impediment ca 250 m nordost om Raä 57 visade sig innehålla minst tre gravliknande högar. Två av dessa har tydliga plundringsgropar. Sannolikt har vi här rester efter ytterligare ett järnåldersgravfält.

6. Ett flertal vägvagnsnitt, som använts som parkvägar på sjukhusområdet, har tydliga vägbankar på ena eller bägge sidor. Dessa vägparter har varit de farbara vägarna vid tiden för Beckomberga by.

7. Intill och öster om Raä 57 påträffades en vattensjuk grop fylld med stora runda stenar som kan vara en gammal källa.

8. Strax söder om Raä 57, fortfarande i relativt låglänt mark, hittades ett rektangulärt område ca 6 x 8 m som var nedsänkt i förhållande till omgivningen. Ytan var dessutom praktiskt taget stenfri i den annars block- och stenrika terrängen. Detta ingrepp i landskapet kan vara rester efter en fossil åker. Området ligger nära södergårdens historiska läge och kan även ha skapats under dess brukningstid.

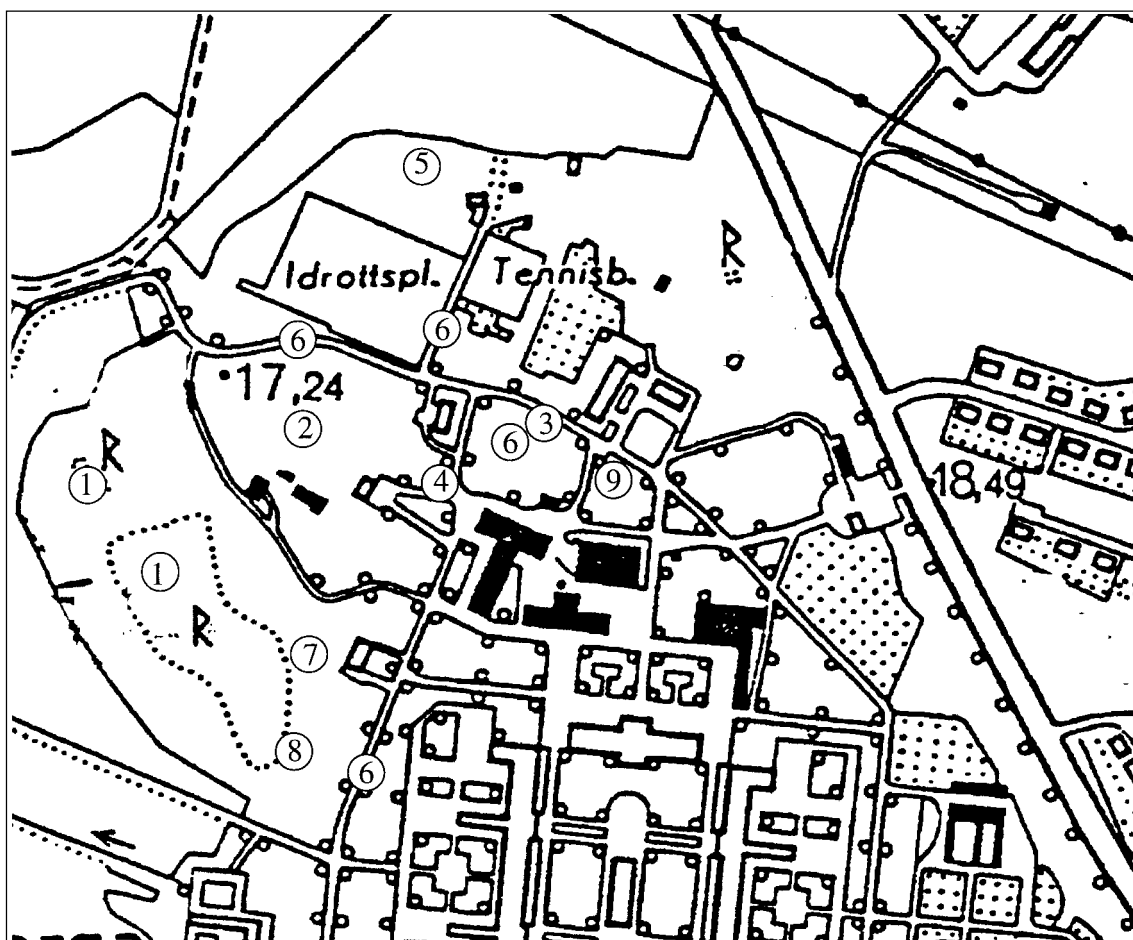

Fig 6. Utdrag ur den ekonomiska kartan från 1953 med kulturlämningar som påträffades vid inventering i juli 2000. Skala ca 1:4 500

9. Söder om ”Enebyvägen”, i en gräsmatta, ligger ett avlångt, ca 2 m, stenblock av granit. Stenen har huggspår på ena kanten, kortsidorna är relativt plana och formen påminner om en runsten, varför man bör vara uppmärksam när och om stenen flyttas ur sitt läge.

10. Raä 139 kunde inte återfinnas. Däremot påträffades en annan lämning som utgörs av en röseliknande stensättning i krönläge av ett högt impediment (se fig 6). Röset omfattar ca 7 m i diam och ligger i en annars mycket blockrik terräng.

11. Ytterligare en vägsten finns inne på Beckomberga sjukhusområde, den står intill en parkväg strax efter ”vägskälet” Räcksta och Ängby (se fig 7). Den är ca 0,7 m hög, koniskt formad och ger ett relativt modernt intryck. Men eftersom den är placerad i gamla Räckstavägens sträckning kan den utgöra en kvarleva från äldre tider.

12. En gravanläggning som ursprungligen tillhört gravkomplexet öster om Raä 57 ligger idag något avsides från de andra gravarna (markerad med nr 38 i fig. 2).

5 Slutsatser och synpunkter

5.1 Slutsatser

Fältinventeringen visar att det finns ett flertal kulturhistoriskt värdefulla miljöer inom utredningsområdet Beckomberga. Fem impediment inom området visade sig ha lämningar från järnåldern. Tre av dessa har enstaka synliga gravar, medan de andra två är rikta på ovan jord synliga anläggningar. Det förefaller även på ett av impedimenten finnas rester efter järnålderns bebyggelse, vilket är anmärkningsvärt för Stockholms del. Huslämningarna ligger på den södra terrasserade sluttningen av berget vid bäcken, berget som bäckborna bebodde i enlighet med namnet, Beckomberga.

Nedanför sluttningen finns även en sk älvsvarssten. Inom detta komplex fanns även spår av en fossil åker som kan ha utnyttjats redan i förhistorisk tid. Att alla dessa komponenter till järnåldersbyn inom ett och samma område finns bevarade i Stockholm år 2000 är mycket anmärkningsvärt.

Andra lämningar som påträffades vid inventeringen härrör från senare tider av Beckomberga bys historia. Kartan från 1818 kan överföras till dagens karta och visar att flera av den gamla byns gårds- och landsvägar finns bevarade. Gårdens läge och vägavsnitten kan därmed prickas in på kartan i figur 7.

Vägen (1) som går norr om byn och leder till Eneby gård är bevarad i sin helhet inom Beckomberga. Den nordvästra delen som följer impedimentet med gravanläggningar är särskilt välbevarad med en vägbank på den norra sidan och ett dike på den södra. Intill denna väg påträffades även en vägsten. Vägstenen står vid skälet för vägen (2) mot

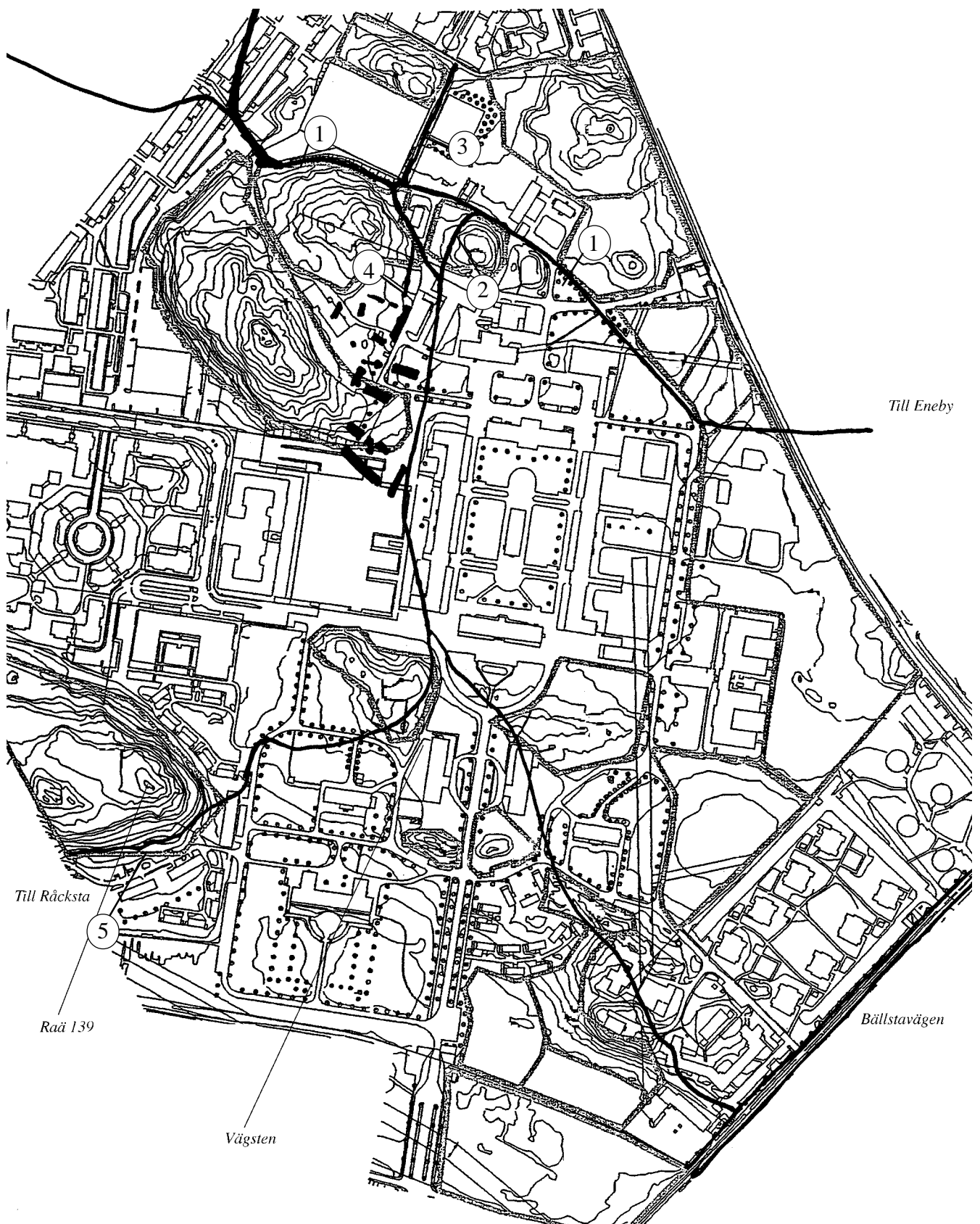

Fig 7. Kartan från 1818 med vägar och byns läge inlagd på en topografisk karta med sjukhusanläggningen .

Beckomberga by. Början av denna väg med sin karaktäristiska böj runt berget finns också kvar men leder idag till en källare på höjden av bergknallen.

Norr om landsvägen finns en väg (3) norrut som återfinns på 1800-talskartan som en fägata.

Infarten till Norrgården i Beckomberga by finns idag kvar som en stig (4) och vid gårdsläget finns en markeringssten som förmodligen visar var gården börjat.

En promenadväg (5) med samma sträckning som på 1800-talet (Räckstavägen) leder längs bergets södra sida.

5.2 Synpunkter

Stockholms stadsmuseums arkeologiska enhet vill anföra följande angående Beckomberga utredningsområde.

Det område som innefattar Raä 57 med impedimentet öster därom och som avslutas med delar av gamla Vällingbyvägen bör bevaras i sin helhet. Lämningarna bör dessutom vårdas och framhävas så att de kan ge karaktär och historia åt det nya bostadsområdet.

Vägars sträckning och vägstenar är en värdefull källa till spårandet av det historiska bysamhällets struktur. Dessa bör i möjligaste mån bevaras och införlivas med den nya bebyggelsen.

Vad som finns kvar av bebyggelsen inom Beckomberga by kan inte avgöras utan arkeologisk förundersökning. Det i föreliggande utredning föreslagna läget utgörs idag av gräsmattor samt en del av impedimentet (Raä 57).

6 Sammanfattning

Med anledning av Länsstyrelsens beslut (2021-00-20177) har Stockholms stadsmuseums arkeologiska enhet gjort en arkeologisk utredning av Beckomberga sjukhusområde.

Inom området finns ett fornminnesmärkt gravfält (Raä 57) och en stensättning (Raä 55). Ytterligare en ensamliggande stensättning upptas av fornminnesregistret (Raä 139), men denna kunde inte återfinnas. Däremot påträffades ett antal nya fornminnesvärda kultur-lämningar. Dessa utgörs av en fortsättning österut av gravfältet, raä 57, en röseliknande stensättning, vägsträckningar, tre väg- eller markeringsstenar och ett område med fossil åkermark. Beckombergas bytomtläge öster om Raä 57 har kunnat återskapats med hjälp av kartstudier. Kartorna visar gårdarnas lägen vid 1800-talets början men kartanalysen visar att detta med stor sannolikhet också utgör det medeltida bytomtläget.

7 Referenser

- Bondeson, T. 1981. *Gravfält 2b, Spånga, Raä 315*. Stockholms stadsmuseum. Arkeologisk rapport (otryckt).
- Biörnstad, M. 1955. Beckomberga–Råckstagravfältet. En preliminär redogörelse. *Bromma Hembygdsförenings årsskrift* 26.
- Biörnstad, M. 1966. Spångas förhistoria. *Spånga sockens historia*. Nils Staf (red.). Stockholm.
- Erixson, S. 1941. *Den äldre folkliga bebyggelsen i Stockholmstrakten*. Stockholm.
- Dahlbäck, G. 1987. I medeltidens Stockholm. *Stockholmsmonografier* 81. Stockholm.
- Gren, L. 1997. *Fossil åkermark. Äldre tiders jordbruk – spåren i landskapet och de historiska sammanhangen*. Fornlämningar i Sverige 1. Utgiven av Riksantikvarieämbetet. Stockholm.
- Hyenstrand, Å. 1974. *Centralbygd–Randbygd. Strukturella, ekonomiska och administrativa huvudlinjer i mellansvensk yngre järnålder*. Stockholm.
- Stahre et al. 1992. *Stockholms gatunamn*. Andra utökade upplagan. *Stockholmsmonografier* utgivna av Stockholms stad 50. Stockholm.

Andra källor

- Ekologisk inventering, Beckomberga sjukhusområde. Tyréns infrakonsult. 1999.
- Lantmäteriet i Stockholm. Kartarkivet.
- Fornsnok. Stockholms stadsmuseums dataregister över fornlämningar i Stockholms stad. Stockholms stadsmuseums arkiv för arkeologiska undersökningar.

8 Administrativa uppgifter

- Stadsdel:** Bromma
- Adress:** Beckomberga sjukhusområde
- Typ av undersökning:** Arkeologisk utredning
- Uppdragsgivare:** Locum AB
- Länsstyrelsens beslut dnr:** 2021-00-20177
- SSM dnr:** S 495/2000-461
- Undersökningsperiod:** Juli 2000
- Arkeologisk personal:** Johanna Karlsson, John Wändesjö

